

A. MEULENMS, ...)

D-386

in MGOKL., 2, 1962, p. 65 - 87.

De mannen van de streep

In de beschrijvingen van stoeten en processies die te Leuven gehouden werden tijdens het Oude Regiem, worden gewoonlijk, na de leden van het stadsbestuur, de *mannen van de streep* vermeld. Met welke gewichtige personages hebben we te doen? Zelfs G. J. C. Piot, die in 1839 een geschiedenis van Leuven liet verschijnen, amper een halve eeuw na de Franse Revolutie, wist er geen verblijf mede ¹⁾). Een klein bewijs te meer hoe grondig de invallers *tabula rasa* gemaakt hadden! En toch, indien Piot bij ouden van dagen in de rommelkast of op de zolder gesnuffeld had, dan had hij veel kans gehad nog de hand te kunnen leggen op een oude almanak, die hem de verklaring zou bezorgd hebben. Inderdaad in de *Grooten Lovenschen Comptoir Almanack voor het Jaer ons Heere Jesu Christi MDCCLXIX* (1769), gedrukt bij J. F. Maswiens, in *den Gulden Helm*, komt de lijst van de toenmalige *mannen van de streep* voor ²⁾). Ziehier deze opgave:

Mannen van de Streep
Bestaende in 22 Mannen, te weten:

Eyckers van de drooge Maeten
 Sr Van den Bosch, aen St Jobs Cappel
 De Pauw, aen S^m Geertruyden.
Eycker van de natte Maeten en Gewigten
 Henskens, over de Halle.
Meter van 't gesaegt Hout
 vander Buecken, Diestersche-straete.
Stads-Spaey-Meesters
 Verheyden, op de Leyde.
 Vacat
Stelder van de Stads-Hoorlogie
 Lion, Vischmerkt.

¹⁾ G. J. C. PIOT, *Histoire de Louvain, depuis son origine jusqu'aujourd'hui*, Leuven, 1839, pp. 341-342.

²⁾ *Den Helm*: het eerste huis van de Mechelsestraat, linkerzijde, tussen den *Gulden Leeuw*, hoek van de Brusselsestraat, en het *Paradijs*, hoek van de vroegere Kalvermarkt.

Stads-Speel-lieden

De Rode, den Ouden, Diestersche-Poorte
De Rode, den jongen, aldaer
Huygens, Diestersche-straete.

Thoren-Wachters

Ernandus, Parys-straete
De Rode, den jongsten, Diestersche-poort.

Stads-Boden

Suetens, conchergie, op het Stad-huys
Willioe, Koey-straete
Sneyers, Verckens-Merkt
Van Damme, op de Voere
Huygens, op d'oude Merkt
Hous, aen St Laureys-Cappel
Gillot, Diestersche-straete
Waegemans, aen den Gulden-Kop.

Hieruit blijkt dat in die tijd het stadspersoneel, dat hoofdzakelijk opdrachten buiten het stadhuis te vervullen kreeg, gerangschikt werd onder de categorie van de *mannen van de streep*. Maar waar kwam die zonderlinge titel vandaan ?

Spijtig genoeg zijn we op gissingen aangewezen, bij gebrek aan illustratiemateriaal, dat ons een afdoende verklaring zou kunnen bezorgen. Eén zaak staat vast: in de middeleeuwen kregen de heren van de magistraat en het stadspersoneel jaarlijks zwart laken en voering voor hun tabbaarden. Het is best mogelijk dat op dit kledingstuk opvallende strepen aangebracht werden, die moesten toelaten de rang van de drager te onderscheiden. Typisch wordt er in sommige teksten gesproken over mannen van de « lange » strepen. In die tijden was de kleding kleurig en dikwijls zelfs buitenissig. Later kwam men tot bezadigder modes.

De geschiedschrijver Willem Boonen, stadsklerk op het einde van de xvi^e eeuw, heeft ons een reeks gekleurde tekeningen nagelaten, die ons een duidelijk beeld verschaffen van de Leuvense Ommegang. Van al degenen die in de stoet gaan, dragen enkel de boden en de speellieden het wapenschild van de stad op de mouw. Van strepen valt niets te bespeuren, die waren misschien reeds uit de mode.

Korte tijd nadien zou het schenken van laken ook tot het verleden behoren. In 1619 besloot de raad, in de plaats van laken te geven, eenvoudig een vergoeding uit te betalen¹⁾.

¹⁾ S. A. L., n° 313, fol. 89 v° - 91.

HET « STATUIJT »

Wat het huishoudelijk reglement van de mannen van de streep betreft, beschikken we over een tamelijk goede dokumentatie. Als vertrekpunt dienen de *Charters ende andere munimenten*, door pensionaris A. Cuypers op het einde van de XVIIe eeuw bijeengebracht ⁴⁾. Daarin is ook de ordonnantie van 8 februari 1431 overgeschreven, die het statuut van het personeel in stadsdienst vastlegt. Men betitelt daarin deze categorie burgers: *die goed eerbaer Gesellen vanden oppersten cleede vander stadt, te weten die eerbaere Gesellen vander Raedtcamere ende die eerbaere Gesellen meesters vanden Ambachte vanden selven oppersten cleede*. Uit de tekst van het raadsbesluit blijkt dat we te doen hebben met een kodificatie van *den goeden ouders costuymen, die hier voortijts den eerbaeren gesellen, minnelijcke ende broederlijcke gehanteert ende gebruijcht hebben*. In de XVe eeuw legde het stadsbestuur op aanvraag van de meeste ambachten het gewoonterecht vast in een rolle, waarin hun rechten en verplichtingen nauwkeurig omschreven werden. Het stadspersoneel volgde de mode, alhoewel van aansluiting bij een natie geen spraak kon zijn. Inderdaad, in die tijd oordeelde men dat de bedienden van openbare diensten aan de gemeenteverkiezingen geen deel mochten nemen. Dat belet niet, dat verscheiden mannen van de streep, ingevolge de monopolies van de ambachten, zich als meester moesten laten opnemen in het vak, dat zij in dienst van de stad moesten kunnen uitoefenen. Als ingeschrevene van de tweede eed hadden zij echter geen kiesrecht ⁵⁾. Wanneer een raadslid een openbare betrekking bekwam, moest hij dadelijk zijn ontslag indienen ⁶⁾. In vergelijking met de ambachtsrollen was het oorspronkelijk statuut eer bondig: het omvatte maar twaalf artikels. Hierna volgt de samenvatting...

Uit het eerste artikel blijkt dat reeds in 1428 een voorlopig reglement in werking gesteld werd en dat overgegaan werd tot de verkiezing van twee meiers. Naar het voorbeeld van de regel, die ge-

⁴⁾ S. A. L., n° 1221, p. 369 en volgende; S. A. L., n° 1560.

⁵⁾ S. A. L., n° 4648, fol. 112 v°. Wie verscheidene vakken uitoefende, moest noodgedwongen in meer dan één ambacht ingeschreven zijn. Hij mocht enkel aan de verkiezingen deelnemen, dáár waar hij *van de eerste eed* was, d. i. met het beroep dat zijn hoofdbezigheid uitmaakte.

⁶⁾ S. A. L., n° 56. — *Dienstboeck* (d. i. de lijst van de leden van de Magistraat). In de XVIIIe eeuw worden daarin meerdere voorbeelden geciteerd.

volgd werd bij de verkiezing van de twee burgemeesters, verkozen de klerken de meier van de *meesters vanden ambachten* en deze op hun beurt duidden de meier van de *gesellen vande Raedtcamere* aan.

Artikel 2 verplichtte de gezellen met *haeren besten cleede* aanwezig te zijn in de processies, die op de hoogdagen gehouden werden. Volgens de tekst waren dit toen: Kerstmis, Palmzondag, Pasen, « teghen Crisdom te gaene » ¹⁾, O. L. H. Hemelvaart, H. Sacramentsdag, O. L. Vr. Hemelvaart, Allerheiligen ²⁾. Zoals gewoonlijk werd een boete voorzien voor degenen, die hun plicht niet vervulden. Het doet wel een beetje vreemd aan dat de mannen van de streep geen patroon gekozen hebben, zoals dat met elke andere beroepsvereniging het geval was.

Artikel 3 bepaalde dat, ingeval een kollega in 't huwelijksbootje stapte, al de *confreers* moesten *tot sijnder Bruijloft comen met heuren besten cleede* en dat ieder van hen in dezelfde mate moest bijdragen voor het gebruikelijke geschenk.

Artikel 4 regelde de schikkingen voor het huwelijk van een zoon of dochter van een kollega. Men verwachtte van de vader dat hij zijn ambtsgenoten vooraf een geschenk zou geven bij het uitnodigen tot de bruiloft. Voor de rest regelde men zich naar de bepalingen van artikel 3, behalve dat de gezellen, die met bruid of bruidegom verwant waren, niet moesten tussenkomen voor het gewone geschenk. Verondersteld werd, dat zij reeds een persoonlijk cadeau aanboden.

Artikel 5 omljnde de plichten van de gezellen ingeval van overlijden van de echtgenote van een kollega. Iedereen moest op de begrafenis verschijnen *metten cleede naest t'beste cleedt*.

Artikel 6 houdt dezelfde verplichting in, voor de uitvaart van een kind.

Artikel 7 schrijft voor dat het volledig corpus aanwezig moet zijn bij de begrafenis van een ambtsbroeder en dat men dan het beste pak moet aantrekken ³⁾.

¹⁾ Met *Crisdom* wordt de H. Olie bedoeld, die door de bisschop van Luik gewijd werd. Zij werd langs de Tiense poort in de stad gebracht en het gemeentebetuur begeleidde de geestelijkheid, die de H. Olie in ontvangst ging nemen.

²⁾ In de XVIIIe eeuw bleven nog vijf processies over: deze van het H. Sacrament, van St.-Pieter, van O. L. Vr. Belegering, van Leuvenkermis en van O. L. Vr. Ginder Buiten.

³⁾ Een besluit van 26 december 1571 verplichtte de langstlevende van een echt-

Artikel 8 behandelt een aangenamer voorval, de ambstaanvaarding van een gezelschap. Deze moet een maaltijd aanbieden, waarop iedereen met zijn beste plunje moet verschijnen. Wie zich aan die regel niet onderwerpt moet boete betalen en *sal moeten gaen ende aendoen sijn beste cleedt, eer hij daer eten sal.*

Artikel 9 voorziet dat de burgemeesters, de rentmeesters en hun klerken op de maaltijd uitgenodigd « mochten » worden. Een discrete uitnodiging om er een vaste regel van te maken! Ook andere genodigden mochten aanzitten, op voorwaarde dat degene die ze verzocht had, voor de bijkomende uitgave instond. Geen enkele gezelschap mocht vertrekken vóór er afgerekend was en wie tegen deze regel zondigde, betaalde dubbel gelag.

Artikel 10 belast de meiers met het innen en het bewaren van de boeten. In de periode van Kerstmis tot Vastenavond werd het « inkas » verteerd op een maaltijd, waarop de burgemeesters en de rentmeesters met hun klerken uitgenodigd werden. Een later bijgevoegde zin bepaalt dat de gezelschap, die zou weigeren zijn bijdrage te betalen, beslag zou zien leggen *opden registre aen haer voeder gelde oft laeckene.*

Artikel 11 regelt de oproepen voor de algemene vergadering. De meier kiest een bode die de leden moet oproepen; hiervoor krijgt deze buiten zijn loon nog een maaltijd.

Volgens artikel 12 duurde de ambtsperiode van de meiers maar één jaar en waren zij niet onmiddellijk herkiesbaar.

De waardevermindering van de munt had tot gevolg dat de boeten, die in het reglement voorzien waren, zo onbenullig geworden waren, dat de gezellen liever boete betaalden dan zich aan bepaalde verplichtingen te onderwerpen. De *gesellen vanden opersten cleede oft strepe* moesten dan ook opnieuw op de rechte baan gebracht worden. Hun meier, Henrick van Horenbeke, riep in 1599 de aandacht van het stadsbestuur op de tekortkomingen, vooral omdat er *onlancx faulte gevallen waere int draghen vanden hemele ofte tabernacule vanden hoochweerdige heylige Sacraments*. De raad besliste dat voortaan acht gezellen om beurt oproepen zouden worden en dat die onderling het dragen en aflossen zouden moeten regelen. Boeten van zes tot twaalf stuiver werden

paar bij 't overlijden van zijn wederhelft 12 st. te betalen aan *de gemeyne gesellen vande lange strepe*. De tekst van deze verordening werd aan het statuut toegevoegd.

aan de *defaillanten* opgelegd. Bij dezelfde gelegenheid werden al de andere boeten aan de tijdsomstandigheden aangepast.

DE MAALTIJD

Iedere Leuvense vereniging die zich respekteert, steekt ten minste eens per jaar de voeten onder tafel. Dat hebben onze voorouders hun gedurende eeuwen voorgedaan.

De mannen van de streep volgden daarin het voorbeeld van ambachten, schuttersgilden en rederijderskamers. Hun jaarlijkse feestmaaltijd ging door op « Verloren Maandag », d. i. deze volgend op de zondag van Quinquagesima. De heren van de raad achtten het niet beneden hun waardigheid zich met deze gewichtige aan gelegenheid bezig te houden. In overleg met de gezellen werd vastgelegd *hoe dat sy om alle minne ende orienschap t'onderhouden er de hand zouden aan houden dat allen de voors. gesellen vander Raedtcameren als die gesellen meesteren wercklieden vander stadt ten vs. maelyt comen souden*. Wie afwezig bleef, moest niettemin zijn aandeel in de kosten dragen (4 mei 1527). Deze bepalingen werden aan het statuut toegevoegd.

Naar de opvattingen van de tijd, moest de maaltijd de moeite waard zijn om er zich voor te verplaatsen. De hoeveelheden *vaste* spijsen, die bij die gelegenheid verorberd werden, doen ons grote ogen opzetten en wij zijn gerechtigd te denken dat de kwantiteit van de drank, die aan Bacchus geofferd werd, *naer advenant* was. Een besluit van 26 december 1571 bezorgt ons de volledige opgave van de eetwaren, die voor de gelegenheid besteld moesten worden ¹⁰⁾. Wij laten ze hierna volgen en verzoeken de lezer te bedenken, dat een veertigtal personen moesten zorgen dat er zo weinig mogelijk overschot naar de varkens ging.

*Den cost totten maeltijd op verloren maendach.
Vier stucken gesprinckt vleesch, vier schotelen hamel vleesch,
potagie navenant met worsten, vier schouderen gebraeden, vier
braedtvercken, twee vierendeelen vanden lam, vier capoenen ge
stoest ende vier gebraeden, vier entvogels, vier conijnen gebraeden
met haer sausen, voorts kесе ende boter met gestoeffde peiren,
gebraeden ende rou appelen met huer annijs, soot betaempt om
eerlijck maeltijt te houden.*

¹⁰⁾ S. A. L., n° 1221, fol. 375 v°.

Uit de ordonnantieboeken blijkt dat in de xvii^e eeuw het stadsbestuur gewoon was aan *die vande langhe streepe* een toelage van 20 g. te schenken voor het jaarlijks banket. Begin 1620 solliciteerde de korporatie een verhoging van deze gift. De Heren besloten daarbij nog een *ame goet bier tot 5 g.* tot lafenis van de dorstigen te geven ¹¹⁾.

Zoals hoger gezegd, drukte de gemeenteraad in de xv^e eeuw de wens uit dat de beide afdelingen van de mannen van de streep broederlijk zouden aanzitten op de maaltijd. Hieruit kunnen we afleiden dat er een tendens bestond bij de klerken om de ambachtslieden links te laten liggen. Ook bij de ambachten was de neiging tot splitsing in kleine groepen een klassiek verschijnsel. De klerken hebben blijkbaar gezocht hun positie boven het gewoon personeel te verstevigen door de omgang met de confraters van lagere rang tot een minimum te beperken. In de stadsrekeningen van de xvii^e eeuw worden de klerken, voor wat het kleedgeld betreft, in een adem genoemd met de heren van de magistraat. Het ander personeel wordt vermeld onder de rubriek *die goede mannen vanden oversten cleede genompt vander strepen, meesters-werklieden en andere* ¹²⁾. De klerken waren dus de mening toegedaan, dat zij « tot geen enkele streep » nog behoorden.

BENOEMINGEN

Aangezien het de stadsraad was, die de mannen van de streep benoemde, moet het ons niet verwonderen dat de aangeduide personen tot de kring van de vrienden en verwanten van die heren behoorden. Sommige overdekens van de naties lieten zich voor een bediening van man van de streep voorstellen, niettegenstaande zij hierdoor hun ontslag als raadslid moesten indienen. Het *dienstboek* vermeldt voor de xviii^e eeuw een tiental gevallen ¹³⁾. De bijkomende profijten moesten dus wel de moeite waard geweest zijn.

Stilaan gingen de functies van vader op zoon over, naar het voorbeeld van het meesterschap in de ambachten. Zelfs de wethouders vonden daar niets abnormaals in. Een typisch voorbeeld:

¹¹⁾ g. = gulden; st. = stuiver; o. = oord; 1 g. = 20 st.; 1 st. = 40 o. Eén ame = 130,224 l (S. A. L., n° 313, fol. 104 v°).

¹²⁾ S. A. L., n° 5,255, fol. 106.

¹³⁾ S. A. L., n° 56.

Michiel De Paepe, portier van de Tiense poort, ging zo ver zijn baantje aan zijn zoon af te staan *volghens acte notariael gepassert voordien notaris Wirix ende sekere getuyghen in date 18 December 1766*. De raad betuigde hiernede zijn instemming¹⁴⁾.

Niet minder dan vier generaties Suetens bezetten de post van concierge van het stadhuis in de XVIIIe eeuw¹⁵⁾. Hierbij mag men niet uit het oog verliezen dat de verkozene voor een ambt *officie-gelt ofte medionaet* moest betalen vóór hij zijn patent bekwam en vóór hij de gebruikelijke eed mocht afleggen. Vervolgens moest hij de gebruikelijke maaltijd aanbieden. Dat hierdoor de kandidaturen beperkt werden tot een kleine kring, hoeft geen betoog. Wij laten hierna de lijst volgen van de medionaten van de mannen van de streep waaraan de Souvereine Raad van Brabant zijn goedkeuring hechtte in het jaar 1705. Als punt van vergelijking weze vermeld dat de sekretarissen van de schrijfkamer niet minder dan duizend gulden moesten storten, hetzij het inkomgeld van een brouwer.

<i>Concierge van het stadhuis</i>	800 g.,
<i>Bode van het register</i>	400 g.,
<i>Stadsbode</i>	50 g.,
<i>Den syger der gewichten ende gemeten</i>	400 g.,
<i>Den syger der ellen ende copere gewichten</i>	50 g.,
<i>Den syger van de vaten ende houten gemeten</i>	100 g.,
<i>Den meter van alle gesaeght hout, enz.</i>	400 g.

In de rekeningen van 1793-1794 komen nog volgende andere funkties voor:

<i>Schallie telder</i>	50 g.,
<i>Zeygerye halstervaten</i>	100 g.,
<i>Hopkeurder</i>	100 g. ¹⁶⁾

Het spreekt vanzelf dat deze rechten in verhouding stonden tot de lonen en tot de bijkomende profijten, die aan de post verbonden waren.

WEDDEN

Het zou verkeerd zijn de vaste wedden van de mannen van

¹⁴⁾ S. A. L., n° 386, fol. 128 v°.

¹⁵⁾ Afstammelingen van de Mechelaar Egidius Suetens, die in 1624 de toelating kreeg in de Mechelsestraat de brouwerij *den Soeten Inval* op te richten.

¹⁶⁾ Uittreksel uit de *Kronijk van Willem Leunckens*, uitgegeven door Edward

de streep als vergelijkingspunt te nemen voor het bepalen van hun standing. In de rekeningen vindt men ook nog het kleedgeld en buitengewone vergoedingen vermeld. Maar van de andere *baeten, proffytten ende emolumenten daer toe staende*, die rechtstreeks door het publiek vereffend werden in handen van de betrokkenen, vindt men natuurlijk geen spoor in de rekeningen. Daarenboven waren sommige funkties in feite maar een bijverdienste, de titularissen oefenden daarnaast nog een ander vak uit. Er zijn dus geen voldoende gegevens voorhanden om, al was het maar bij benadering, het globaal inkomen van de mannen van de streep te schatten.

HET KLEEDGELD

Uit de stadsrekeningen van vóór 1619 blijkt dat de mannen van de streep, buiten hun vaste wedde, jaarlijks laken en voering voor een tabbaard kregen. Vanaf het begin van de XVIe eeuw waren de heren van de magistraat niet meer tevreden met het laken dat ter plaatse gemaakt werd. Zo werden, bij voorbeeld, in 1532 twee gedeputeerden naar Antwerpen gezonden om er *acht rauwe ingelsche lakenen* te kopen. Vermits men ze aldaar liet scheren, bereiden, persen en krimpen, nam de verplaatsing elf dagen in beslag. Hoeveel el zwart laken ieder van de heren van de magistraat toebedeeld kreeg, kan uit de rekeningen niet opgemaakt worden. Alleen van de rentmeesters wordt vermeld dat zij tien el kregen. Hun klerken ontvingen maar zes el, verrekend tegen 3 g. 7 st. de el. Daarbij kwam dan de nodige voering, waarde 6 st. de el.

De mannen van de streep moesten zich tevreden stellen met *swert lakcn lovensche* van veel goedkoper prijs. De deurwaarder, de concierge, de rijdende boden en de stadspijpers ontvingen vijf el laken van 17 st. 1 o. de el, kwaliteit vier loden, waarbij dan nog eenzelfde hoeveelheid voering van 6 st. de el kwam. De voetboden kregen maar vijf el zwart Leuvens laken van drie loden, in rekening gebracht tegen 14 st. de el, waarbij dan nog 24 stuiver kwamen voor voering, plus een paar schoenen¹⁷⁾.

Tot in 1529 kregen de voetboden maar 4,5 el laken, en geen voering! Zij vroegen de herziening van dit reglement. De vroede

VAN EVEN, als vervolg op de *Geschiedenis van Leuven* door Willem BOONEN, p. 406. S. A. L., n° 5437 (stads grote rekening van 1793).

¹⁷⁾ S. A. L., n° 5.156, fol. 138-139 en 135.

vaderen oordeelden dat dadelijk op heel de lijn geen voldoening geschonken mocht worden en zij begonnen met vijf el laken toe te staan, maar wat de voering betrof, besloot men *dat die selve supplianten daeraf patencie sullen nemen* ¹⁶⁾. Wij zagen reeds dat uiteindelijk het geduld beloond werd.

De aankoop van laken bracht veel beslommeringen met zich en had reeds tot misrekeningen aanleiding gegeven. Daarom besloten de heren van de raad in 1619 dat voortaan een vergoeding zou uitbetaald worden. Aan de beide burgemeesters werd 70 g. toegekend, aan de *wethouderen ende andere officieren* 60 g. ¹⁷⁾. De rijdende boden bekwamen 22 g. voor hun laken en 30 st. voor de voering, de voetboden 2 g. minder, de andere *goede mannen vanden oversten cleede* kregen 15 g. en de portiers werden met 12 g. bedacht ¹⁸⁾.

Die bedragen ondergingen in later tijden geen grote verandering, zodat van volledige aanpassing aan de waardevermindering van de munt niet kan gesproken worden.

VOORZORG VOOR ZIEKEN EN OUDEN VAN DAGEN

De mannen van de streep waren te weinig in aantal om een *momboiryc* of ziekenkas te kunnen in stand houden, zoals bijvoorbeeld de smeden en de schoenmakers. Daarom moest het stadsbestuur zelf zich bekommeren om het lot van de zieken, ouden van dagen en weduwen. Enkele steekproeven leverden het bewijs dat aan deze plicht niet tekortgeschoten werd.

In de rekeningen van 1532 komt volgende post voor: *Betaelt aen Francen Staes, voetbode, sieck synde, by bevele van beide borgemeesteren te sesse diversche dage telcke iij st. ende tselve XXIIIJ st.* ¹⁹⁾.

In maart 1766 diende Adrianus Ernardus, torenwachter, zijn ontslag in. De raad benoemde op 7 april daaropvolgend Alardus De Rode, echter onder dit voorbehoud: *alhier soo nochtans dat den voornoemden Ernardus syn leven geduerende sal genieten de gagie, baeten, proffijten ende emolumenten daer toe staende, nec alias, nec aliter* ²⁰⁾. Naar een randvermelding legde De Rode de

¹⁶⁾ S. A. L., n° 297, fol. 19 v° - 20.

¹⁷⁾ S. A. L., n° 313, fol. 90 v°.

¹⁸⁾ S. A. L., n° 5.255, fol. 106 (A^o 1632).

¹⁹⁾ S. A. L., n° 5.156, fol. 176.

²⁰⁾ S. A. L., n° 386, fol. 33 v°.

eed pas af einde 1771. Volgens het parochieregister van Sint Pieter stierf Ernandus op 18 september 1773.

In 1766 overleed de belleman Guilelmus Noë. Thomas Huygens, overdeken van de natie van de nieuwe-kleermakers en oude-kleerkopers, volgde hem op. De raad legde hem nochtans de verplichting op aan de weduwe van zijn voorganger, Joanna-Maria Gilbert, jaarlijks 25 g. courant, en dit *haer leven geduerende* uit te betalen ²³⁾.

DE CONCIERGE VAN HET STADHUIS

Het woord concierge roept voor ons het beeld op van een werkman, die als huisbewaarder het volle vertrouwen van zijn baas geniet, zodanig dat hij doorgaans de factotum en zelfs de *éminence grise* van het huis wordt. Terecht of ten onrechte verdenkt het personeel van hoog tot laag hem van loslippigheid, zodat men tegenover hem algemeen een wantrouwende houding aanneemt. De eed, die de concierge van het stadhuis bij zijn indiensttreding moest afleggen, bewijst dat de heren van de raad van hem verwachtten dat hij met argusogen zou rondspeuren om hen tijdig van dreigend onraad te verwittigen. Bedoelde tekst luidde aldus:

Ick geloewe ende sweire dat ick den heere Meijer, Borgemeesteren, Schepenen ende andere vanden Raede deser Stadt sal dienen met schuldich respect, dat ick des aensocht sijnde, sal geven goede ende getrouwe relaesen, ende dat ick alzeit sal helen alle propeosten ende het geene inden Raede passeren sal, sonder daer van paert te geven aen iemant, wie het soede moeghen wesen, maer dat sal denonceren aende Hfl. Borgemeesteren het gene ick sal connen achterhaelen, dat in preiuditie vande voors. Stadt soede connen int werck geleijdt worden, ende voorder dat ick mij in alle jonctien vande conchergerije deser Stadt dependerende sal quijten wel ende getroewelijck. (alsoo moet mij Godt helpen ende alle sijne Heijligen) ²⁴⁾.

Waarin bestonden die andere functies? In 1542 werd aan meester Claes Bastyns *d'officie ende obediency van den huishofscape*, anders gezegd, *thuysheerscap vanden stadhuyse* verleend. De huisheer moest onder eed beloven goede zorg te dragen voor

²³⁾ S. A. L., n° 386, fol. 67 v° - 68.

²⁴⁾ S. A. L., n° 213.

de iuweelen, parcheelen ende stucken vanden huysrade, alsook voor de slotelen vander stadt. Men eiste van hem een waarborgsom van 1.000 carolusgulden, waarvoor zijn vader en de schepen Jan Vander Borch zich borg stelden. Claes moest desnoods de overburgemeester thuis afhalen en terugbrengen op de daghen van rechte. Zijn vrije tijd mocht hij besteden aan het dagen van debiteren ende andere voirde stadt ende borgemeester. Hij was dus tegelijk deurwaarder. In de XVIIe en XVIIIe eeuwen, toen een ware procesepidemie heerste, moet dit een niet onaardige bron van inkomsten vertegenwoordigd hebben ²³⁾. Maar dat veronderstelde dat de concierge heel goed op de hoogte moest zijn van de ordonnanties en costuymen om geen flaters te begaan, als hij optrad voor dagingen, beslagleggingen, verpachtingen en dies meer. De auteur bezit een exemplaar van de Blijde Inkomst van Philips V, dat toebehoorde aan zijn ascendent Jacobus Suetens, die het ambt uitoefende van 1732 tot 1771 ²⁴⁾. Hij vulde de tekst aan met nota's in potlood, niet in zijn moedertaal opgesteld, maar wel in het Latijn!

De resoluties van de raad en de stadsrekeningen belichten nog andere facetten van de aktiviteit van de concierge. In een resolutie van 1536 lezen we dat *inne die camere tot huyshoudens staende ane die keukene* drank geschonken mocht worden aan de burgemeesters, schepenen of secretarissen van de stad, maar dat het hem verboden was vreemden te gerieven, die de klerken zouden kunnen *houden sitten drinckende* ²⁵⁾. Hieruit blijkt ook dat de concierge gehuisvest was in een woning, die deel uitmaakte van het complex van het stadhuis en van de dekenij. Zij bevond zich aan de zijde van de Naamsestraat.

Bij het begin van de XVIIe eeuw kregen de concierges van het stadhuis en van de dekenij de toelating om ten behoeve van de wethouders twaalf amen goed bier per jaar te brouwen met vrijstelling van *accijse ende imposten* ²⁶⁾. Voor vreemden mocht vanzelfsprekend niet geschonken worden, want dat zou een inbreuk

²³⁾ S. A. L., n° 297, fol. 27.

²⁴⁾ *De Blyde Incomste van Syne Majesteyt Philippus den Vyfden. Coninck van Spaignien als Hertogh van Brabant*, uitgegeven Tot Brussel by Eugenius Henricus Fricx, Drucker van Syne Majesteyt. 1702.

²⁵⁾ S. A. L., n° 297, fol. 26.

²⁶⁾ S. A. L., n° 1606.

geweest zijn op het privilege van de brouwers. De concierges moesten zich trouwens laten inschrijven in het ambacht.

Maar de vroede vaderen moesten ook nog wat meer dan drank hebben. En weer was het de duivel-doet-al die daarvoor moest zorgen. Een paar voorbeelden. Op 3 mei 1716 werd Leopoldus-Joannes, eerste zoon van Karel VI geboren en dat moest gevierd worden. Uit de stadsrekeningen blijkt dat Guiliam Suetens 54 g. 16 st. uitbetaald werd wegens het *voorschot by hem gedaen aen eenen souppée voor de heeren vant Magistraet ten tijde vande voors. vieringhe* ²⁹⁾. Zijn kleinzoon Jacob ontving 19 g. 14 st. *voor den onbeijt gegeven in het Capittel van Sinte Peeters*, naar aanleiding van de processie van O. L. Vr. Belegering. Voor de processie van Leuvenkermis bedroeg de uitgave 20 g. 14 st. ³⁰⁾.

In tegenstelling met hetgeen nu meestal het geval is, moest de concierge zich niet persoonlijk bezighouden met het onderhoud van de lokalen. Het was zijn meid die dat werk moest opknappen. In 1522 bekloeg Jan Drydoens er zich over dat haar huur hem zoveel kostte als zijn eigen *gagie*. Hij vroeg dan ook aanpassing van zijn wedde ³¹⁾. Bij het uitdelen van de nieuwjaarsgiften wordt de meid regelmatig door het stadsbestuur bedacht. Als de ambachten op het stadhuis vergaderden zal zij ook wel voor het openen en sluiten van de deuren ingestaan hebben, maar volgens de ambachtsrekeningen was het haar meester, die de fooi kreeg. Het zou ons niet verwonderen dat hij ook de bezoekers van de hoge omes met open glimlach en ... hand verwelkomde. De 800 g. voor het medionaat betaald moesten toch ingewonnen worden!

Het werd zelfs stilaan de regel dat de concierge twee betrekkingen kumuleerde. Merten Leunckens streek in 1632, buiten zijn wedde van 36 lb., nog 45 lb. op als *deurweerder van den raede* ³²⁾. In 1677 was het H. Leunckens, die buiten zijn *gagie* van 109 g., nog 28 g. als rijdende bode inkasseerde, afgezien van het kleedgeld ³³⁾. Deze kumulatie werd klassiek tot het einde van het Oude Regime. Toen nam Joannes-Jacobus Suetens, als vierde vertegen-

²⁹⁾ S. A. L., n° 5337, fol. 278 v°.

³⁰⁾ S. A. L., n° 5383, fol. 185 (A: 1761).

³¹⁾ S. A. L., n° 297, fol. 2 v° - 3.

³²⁾ S. A. L., n° 5255, fol. 95 v°.

³³⁾ S. A. L., n° 5300, fol. 70 v° - 71.

In de telling van 1646 met het oog op de heffing van het hoofdgeld vinden

woordiger van zijn geslacht, beide functies waar ³¹⁾). De basiswedde was op dat ogenblik nog dezelfde als in 1677, ofschoon de gulden intussen gedevalueerd was. Gelukkig kreeg hij een bijzondere vergoeding uitbetaald voor speciale *devoiren* en voor het onderhoud van de raadzaal, respectievelijk 67 g. 17 s. en 6 g. ³²⁾). Zijn vader Jacob genoot trouwens reeds van dergelijke toemaatjes. In 1761 b. v., betaalde men hem 42 g. voor *zijnne devoiren gedaen ten dienste van het vs. Bier Comptoir int' opnemen der vouten* ³³⁾). Het jaar te voren had men hem belast met de *publicatie ter puyen* van de accijns, waarvoor hij 6 g. 6 st. ontving en voor *het nemen van den voutd vanden voorschr. accijns* gaf men hem nog 30 g.

Het baantje moet toch winstgevend genoeg geweest zijn, hoe zou men anders kunnen verklaren waarom men zich zo inspande om het in de familie te houden ?

Op 4 februari 1732, daags na de begrafenis van haar man, richtte de weduwe, Anna De Bruyn, een verzoek tot het gemeentebestuur waarin zij de opvolging van haar echtgenoot aanvroeg voor haar oudste zoon Jacob, die toen amper vier jaar oud was ! Zij had vier minderjarige kinderen en haar schoonmoeder ten laste. Na deliberratie besloten *mijne heeren* dat, *in aendaght de goede en getrouwe diensten van den voors. Suetens*, het ambt zou toekomen aan Jacobus *benefens desselfs moeder hun leven geduerende* op last dat hij zijn moeder, grootmoeder, broer en zusters zou onderhouden. De stadsbode Petrus Colibrant werd aangesteld om *deselve functie ende d'exploicten daer van dependerende te bedienen* tot Jacob de leeftijd van twintig jaar zou bereikt hebben. Achteraf is hij nochtans maar in actieve dienst getreden toen hij meerderjarig werd, d. i. op vijfentwintig jaar ³⁷⁾.

we vermeld als eerste belastingplichtige van de « Proestraete », d. i. de Naamsestraat:

Huybrecht Leunckens, concharge.	16 g.
syne huysvrouwe	2 g. 13 st.,
vier kinderen	6 g.

Als punt van vergelijking: het minimum voor een man was 1 g. 10 st. en voor een vrouw 6 st.. De concierge betaalde evenveel als een raadslid en verschillende brouwers; die *inde Sonne, inden Tempst. in 't Ossenhooft, inde Tersse* waren niet eens zo hoog getaxeerd.

³¹⁾ S. A. L., n° 5437, fol. 57.

³²⁾ *Ibid.*, fol. 97-97 v°.

³³⁾ S. A. L., n° 5383, fol. 238 v° en 219 v° - 220.

³⁷⁾ S. A. L., n° 350, fol. 30-31.

Het feit dat Suetens *post laudes in templo* begraven werd, levert het bewijs

RIJDENDE EN VOETBODEN

De stadsraad beschikte over acht boden voor het vervullen van allerlei opdrachten. Zij moesten onder eed belofte van trouw en gehoorzaamheid afleggen. De formule eindigde met een passus die duidelijk de stempel van de vroegste tijden van het bestaan van de gemeente draagt. *Waert dat ick wiste oft vernaeme van eenige weringen ofte opsetten die de goede lieden vande geslachten oft der stadt contrarie wesen mochten, dat ick dat voirtbringhen sal aen den Borgemeester vander stadt sonder vertreck*.³⁸⁾

Het dragen van brieven en dagvaardigingen was een van hun voornaamste bezigheden. Vermits de bevoegdheid van de schepensbank zich over het gehele Kwartier uitstreckte, moest er soms te paard gereisd worden. Vandaar dat er vier *reydende ofte oudste boden* en vier *jonghste ofte voetboden* waren. Buiten hun gewone wedde en kleedgeld, werden de boden vergoed voor hun verplaatsingskosten.

Zo vernemen we uit een ordonnantie van 1533 dat *soe wanneer sy vander stadt wegen vaceren* (d. i. reizen) *sullen, s daegs hebben selen sesse stuivers*³⁹⁾. Een bundel met losse stukken⁴⁰⁾, waarvan spijtig het grootste deel geen datum draagt, geeft ons een kijk op hetgeen aan derden gevraagd mocht worden. In een dokument, dat waarschijnlijk van het begin van de XVIIe eeuw dagtekent, wordt vastgesteld dat de onveiligheid van de wegen zo groot was, dat *de boden nyet en derren ter plaitse gaen ende de gronden na behoiren betreden* om hun taak te vervullen. Voorlopig wordt hun toegestaan desnoods hun brieven van *mainmise* bij de officier van de plaats te bestellen. Men verbiedt hun ook te wachten tot zij *eenige merckelycke quantiteyt van brieffene sullen by een anderen*

van een zekere welstand, vermits de gewone man in *cemeterio* ter aarde besteld werd. Toen in 1762 de brouwers *geld* leenden om de lasten van de vaart te dekken, schreven de echtgenoten Jacob Suetens-Geys voor 1200 g. wisselgeld in (S. A. L., n° 6089, fol. 63 v°). In de stadsrekening van 1760-1761 komen de erfgenenamen van Maria Gooris, weduwe Guilielmus Suetens, voor met een gereduceerde rente ten bedrage van 40 g., bepand op *den tweeden middel* (S. A. L., n° 5383, fol. 78 v° - 79).

³⁸⁾ S. A. L., n° 90. *Eeden van de Officianten binnen der Stadt Loven*, uitgave Wed. Jacobus Sassenus; op de titelpagina datum 1618 (Er is hier zeker een ver-gissing vermits op de laatste bladzijde verwezen wordt naar instructies van 1703).

³⁹⁾ S. A. L., n° 297, fol. 24.

⁴⁰⁾ S. A. L., n° 210.

hebben. Als een bode weigert zich voor een dagvaarding te verplaatsen, mag de schepen iemand anders daarvoor aanduiden.

In een ander stuk beklagen de boden zich erover dat hun profijten niet alleen *midts de troubelen* fel geslonken zijn, maar ook dat advokaten, procureurs en *solliciteurs* maar al te dikwijls de raad verzoeken buitenstaanders te *authoriseren van onse exploitien van dese stadt buyten te doen, onder tdxel dat sy wys willen maecken dat wijlieden den partijen te zeer exorbitanten salaris willen eyschen*. Waarschijnlijk is het dientengevolge dat in een dokument van dezelfde reeks de vergoeding vastgesteld wordt op 5 st. *voer elcke mijle gaens en keerens*. Terloops gezegd, thans nog mogen de deurwaarders verplaatsingskosten rekenen naarmate het getal kilometer.

Aende boden voor het plecken vande billetten sal mogen aengetaxeert worden als volght. Aldus de aanhef van een tarief, dat van de XVIIe eeuw schijnt te dagtekenen. Afstanden van één tot zeven mijl worden voorzien. De vergoeding is 36 st. voor de kortste afstand en 6 g. 4 st. voor de langste. Verder *ten respecte van sitdaegen mits daertoe hun vacatie meer tijds behcort*, gaat het tarief van 2 g. 8 st. voor één mijl tot 8 g. voor 7 à 7,5 mijl. Bedoeld worden hier waarschijnlijk de openbare verkopen ingevolge executie. Hier moest gelet worden op de juiste toepassing van de rechten.

Ten slotte geven de ambachtsrekeningen ons nog een ander facet van de activiteiten van de boden. Daarin komt menige post voor, waaruit men kan afleiden dat zij de dekens bijstonden bij het vaststellen van de overtredingen en van de beslagleggingen.

DE TORENWACHERS

Het brandgevaar was in de middeleeuwse steden met hun oengepakte houten en lemen huizen buitengewoon groot. Met de beperkte middelen waarover men beschikte, kon een brand moeilijk geblust worden en als de wind van de partij was, dan brandden dikwijls hele wijken af. De wethouders bepaalden dan ook het uur waarop het licht en de vuren gedoofd moesten worden. Daarenboven moest op het belfort of op de kerktoren een waker, die men in de stadsrekening van 1532 *vier ende licht roepere* noemde¹¹⁾,

¹¹⁾ S. A. L., n° 5156, fol. 134.

nagaan of nergens gevaar dreigde om tijdig het alarmsein te kunnen geven. In oorlogstijd moest ook de naderende vijand gesignaleerd worden. Volgens de ambtseed verwachtten de overheden van hem dat hij zou *naerstig wesen van met waeckende ooghe haer wclvaeren ende rusten by nachten en ontyden te versorgen tegens alle gevaer van vyandt ende vuer, ende des daer van by prompten ende gewoonelijcken klock-slagh preciesen weete ende kennisse doen* ¹²⁾.

Het permanent gevaar deed de wethouders ertoe besluiten in de XVIe eeuw een tweede wachter in dienst te nemen. Ieder van hen ontving als buitengewone vergoedingen 36 st. voor een pels en 12 st. voor kolen ¹³⁾. In de XVIIe eeuw betitelt men die twee hoogstgeplaatste stadsdienaars *clocluydere ende nachtwachtere op den thoren* ¹⁴⁾.

Niettegenstaande de torenwachter overdag zijn rust moest nemen, stelden we vast dat sommigen toch nog een vak als bijverdienste uitoefenden. In de rekeningen komt Henricus Ernandus als *stadts thorenwachter ende trompetter* voor. Dat belet niet dat we konden vaststellen dat hij als houtdraaier de stokken voor de kaarsen van de hoveniers leverde ¹⁵⁾. Zijn opvolger, Adrianus Ernandus, hield de traditie hoog en zorgde voor de stokken van de barbiers en chirurgijns ¹⁶⁾.

Men kan zich terecht afvragen hoe het stadsbestuur dat kon toelaten. Het ligt voor de hand dat mensen, die overdag onvoldoende rust nemen, 's nachts hun taak moeilijk naar behoren kunnen vervullen. De gevolgen van onvoldoende waakzaamheid had men nochtans reeds vroeger ondervonden. Een bundel processtukken, dagtekenend van 1663, licht ons in over de omstandigheden, die aanleiding gaven tot het doorzenden van een torenwachter ¹⁷⁾. Brand was uitgebroken in een achtergebouw van de *Wildeman*, het voornaamste gasthof van de stad ¹⁸⁾. De vuurhaard ontstond in de opslagplaats van een *myte mutsaerden ende quan-*

¹²⁾ S. A. L., n° 90.

¹³⁾ S. A. L., n° 5182 (A^o 1558).

¹⁴⁾ S. A. L., n° 5255, fol. 95 v°.

¹⁵⁾ S. A. L., n° 11761, fol. 277-278 (A^o 1720).

¹⁶⁾ S. A. L., n° 11769, fol. 202 (A^o 1744).

¹⁷⁾ S. A. L., n° 215.

¹⁸⁾ Gelegen tegenover het kerkhof van St.-Pieter, op de plaats van het huidige Justitiepaleis.

titeyt van wishoudt. De wethouders beschuldigden de torenwachter ervan de schelle getrocken te hebben pas nadat de brand al een uur woedde. Beweerd werd dat hij te diep in het glas gekeken had en daardoor in slaap gevallen was. Aangezien het de eerste maal niet was dat men hem op nalatigheid betrapte, gaf men hem zijn ontslag. De man verdedigde zich tegen deze beschuldigingen en betwistte de stad het recht hem door te zenden, waarschijnlijk op grond van het feit dat hij medionaat betaald had en dientengevolge voor het leven benoemd was. De stad deed opmerken dat de boden, portiers moeten alle jaeren hunne bussen ende sleutelen overleveren in handen van de heeren in signum subiectionis ende aldijen de selve hun ergherinx inne misdraeghen hebben, is in hunne macht (weth) die te priveren van hunnen dienst ende andere aen te nemen pro arbitrio. Verder oordeelden mijne heren het

in alle manieren betaemelijck dat tot thoorenwachter wordt ghestelt eenen gesetten bejaerden man, die nijet en is geneghen totten dranck, die ter behoorelijcke ure hem laet vinden op den thooren ende aldaer blijft tot des smorghens laet inden dach ende alle uren vanden nacht op alle canten vande stadt vuijsiet oft hy egeenen brant en siet ende met het stekken vande trompette een signaal geeft dat hij opden thooren is.

DE SPEELLIEDEN

Men denke niet dat de stad een orkest in dienst had, alles beperkte zich bij een blaaskwartet. Mettertijd nam men ook vijf trommelaars in dienst, maar dan niet als aanvulling van de speellieden; de bedoeling was de bevolking van de vijf stadswijken gelijktijdig bijeen te kunnen trommelen voor belangrijke mededelingen. Volgens de stadsrekeningen van 1532 ⁴⁹⁾ waren er toen drie *pypers* en één trompetter. De tekeningen bij Willem Boonen brengen hiervan de bevestiging. Hij laat de speellieden onmiddellijk vóór de heren van de magistraat opstappen in de ommevang.

In de XVIIIe eeuw genoten de speellieden een *gagic* van 18 g., waarbij dan nog een toeslag van 15 g. voor kleedgeld kwam. Vanzelfsprekend hadden de speellieden maar een beperkt aantal diensturen en moesten zij door het uitoefenen van een nevenberoep hun inkomsten aanvullen. Zo waren bij voorbeeld begin 1700 Hiero-

⁴⁹⁾ S. A. L., n° 5156, fol. 134.

nymus en Marcus-Petrus-Emmanuel Vander Borcht als brouwers-tappers ingeschreven ³⁰⁾. Zij hadden toen als kollega Johann-Gottlieb Spillner, alias Sachs, wiens familienaam en voornamen zijn Duitse afkomst verraden.

DE SLUISMEESTERS

Het doet op het eerste gezicht wel vreemd aan, dat er bij de mannen van de streep maar twee sluismeesters voorkomen, vooral als men nagaat dat de Dijle zich op het grondgebied van de stad in verschillende armen verdeelt. Het past hierbij te doen opmerken dat destijds op de Leuvense waterlopen een tiental molens stonden, waarvan de sluizen door de maalders zelf moesten bediend worden, desgevallend ook voor de behoefte van de scheepvaart. De verantwoordelijkheid van degenen, die voor het gebruik van de sluizen instonden, was vooral in de winter buitengewoon groot vanwege het overstromingsgevaar. De stad werd trouwens in vroegere eeuwen herhaaldelijk door dergelijke rampen getroffen; de grootste katastrofe deed zich zelfs voor op 24 februari 1784 ³¹⁾.

De sluismeester moest bij zijn ambtsaanvaarding zweren dat hij *de selve spuye elke Sondag s morgens te vij uren sal trecken ende des maendachs s morgens wederomme innesetten ende voorts getrouwelyck te bewaeren de spuye, zoo wanneer groot waeter oft anderssints van noode sal wesen om den innegesetenen deser stadt ende anderen te verhueden van schaden*. Ook moest hij beloven dat hij zich niet zou laten verleiden om het water te lossen of af te sluiten om hiermede private belangen te dienen ³²⁾. Hierbij werd zeker gedacht aan de tegenstrijdige belangen van schippers en molenaars.

DE PAALMEESTERS EN DE IJKERS

De stad had er alle belang bij dat, vooral waar het ging om het innen van de accijnzen, de maten en gewichten waarvan men zich bediende, beantwoordden aan de Leuvense prototypen. De

³⁰⁾ S. A. L., n° 5351, fol. 147 v° - 148 en n° 11589.

³¹⁾ E. VAN EVEN, *Louvain dans le passé et dans le présent*, Leuven, 1895, p. 189.

³²⁾ S. A. L., n° 89 (A^o 1566).

verbruikers hadden ook recht op de juiste maat. Daarom stelde de stad ambtenaren aan, die de maten en gewichten moesten waarmerken na grondig onderzoek. Dat waren de *seygers*. Hun aantal verschilde voortdurend naargelang de behoeften. De bloei van de brouwerijen in de XVIIIe eeuw verklaart waarom er in 1732 twee ijkers instonden voor de vaten en *houte gemeten*. Daarbuiten was er nog een voor:

- a) de tinnen maten, de loden, ijzeren en stenen gewichten;
- b) het meten van het gezaagd hout, die tegelijk dienst deed als *wijnroeijer ofte ritser*;
- c) de ellen en de *copere peijlgewichten*⁵³⁾.

In 1677 stelden we het bestaan vast van een *seijger vande potten*; in 1761 waren er drie paalmeesters; in 1793 is er een *schallietelder*⁵⁴⁾.

Al deze ambtenaren moesten de eed afleggen in handen van de burgemeester⁵⁵⁾. De formule verschilde voor iedere specialiteit. In het algemeen moest de aankomende toezichter plechtig beloven dat hij de maten en gewichten op de juiste maat zou ijken en *een yegelycken sal geven het syn alsoo dat behoirt, op sulcken loon als myne voorsaeten het selven hebben gedaen*, dat alles gepaard gaande met de verschuldigde eerbied voor alle stadsordonnanties.

Sommige bedienden moesten zelf opmetingen uitvoeren. Dat was het geval met de *meesters-werckluyden ende Pael-meesters* (of *erffscheyders*) der stad en de *geswoiren lanat ende edificie-meester*. Van hen werd de eerbied voor *die rechte maete* geëist en het handelen in alle omstandigheden *ten minsten schaede ende ten meeste profyte vander selver stad*.

DE TOEZICHTER OP HET TORENUURWERK

In *Louvain dans le passé et le présent* heeft Edward Van Even de geschiedenis van de torenklok op de Sint-Pieterskerk uitvoerig behandeld⁵⁶⁾. Vermits de werkklok het sein moest geven van de aanvang en het einde van de dagtaak, was het aangewezen dat

⁵³⁾ S. A. L., n° 5353, fol. 127-131.

⁵⁴⁾ S. A. L., n° 5300, fol. 77; n° 5383, fol. 215; n° 5437, fol. 29.

⁵⁵⁾ S. A. L., n°s 89 en 90.

⁵⁶⁾ E. VAN EVEN, o. c., pp. 347-348.

het stadsbestuur een bediende aanstelde die er de goede werking van verzekerde. Waarschijnlijk dagtekent de functie van het einde van de XIVe eeuw, vermits de torenklok reeds in 1381 bestond. De rekeningen van de XVe eeuw vermelden de toezichter als de *drayere van de orlock* ³⁷⁾. In de XVIe eeuw noemt men hem *horlogiemeester* oft *stelder der stad* ofwel *horlogiemaker* ³⁸⁾.

Als wij de *Grooten Lovenschen Comptoir Almanack* moeten geloven, zijn hiermede al de mannen van de streep voorgesteld. Toch blijven er nog personages in stadsdienst, die in hetzelfde kader passen, waarover wel een woordje gerept mag worden. Het gaat over de portiers van de stadspoorten en over de belleman.

DE STADSPORTIERS

Iedere stadspoort had haar bewaker. Vanaf het ogenblik waarop de tweede ringmuur voltooid was, telde men elf binnenportiers en acht buitenportiers. In de XVe eeuw genoten twee binnenportiers een hoger salaris, die van de Dorpstraatpoort en die van de Diestpoort, omdat deze gebouwen eveneens als gevangenis gebruikt werden. Toen de binnenpoorten hun strategisch belang verloren hadden en de Dorpstraatpoort als gevangenis uitgeschakeld was, werden nog enkel de acht buitenportiers en de portier van de Biestpoort bezoldigd ³⁹⁾. Ten slotte bleven vanaf het midden van de XVIe eeuw nog enkel de buitenportiers over ⁴⁰⁾.

De portiers hadden ook als opdracht toezicht uit te oefenen op de in- en uitvoer en de inning van het poortgeld. Zij moesten volgens hun ambtseed de verbintenis aangaan trouw rapport uit te brengen over de *frauden, die ick vernemen sal en de calengien ende arreistementen, die ick daer uyt gedaen sal hebben* ⁴¹⁾. Als aanbrenger hadden zij recht op hun aandeel in de boeten; een systeem dat wel tot waakzaamheid moest aanzetten. Ook werd de post als een goede bijverdienste aangezien. Er werd reeds vroeger gewezen op het feit dat in de XVIIIe eeuw overdekens van de ambachten hun mandaat van gemeenteraadslid prijsgaven voor een benoeming als portier. Dat is zeker heel betekenisvol.

³⁷⁾ S. A. L., n° 5050, fol. 58 v°.

³⁸⁾ S. A. L., n° 5156, fol. 134 v° (A^o 1532).

³⁹⁾ S. A. L., n° 5050 (rekeningen van 1430-1431).

⁴⁰⁾ S. A. L., n° 5156 (rekening van 1532), fol. 139; n° 5182 (A^o 1558).

⁴¹⁾ S. A. L., n° 90, fol. 22.

DE BELLEMAN

Ten slotte nog enkele woorden over de belleman, de uitroeper van al de belangrijke mededelingen, zowel in opdracht van de stadsraad als van partikulieren. Dat was de enige praktische oplossing in tijden, waarin het lezen en schrijven onvoldoende door de meerderheid van de bevolking beheerst werden. De *utroeper ende beliedrager* speelde dus een zeer nuttige rol. De stadsrekening van 1632 vermeldt dat de heren van de gemeenteraad hem toen 14 st. extra schonken om een paar schoenen te kopen ⁶²⁾, wat laat veronderstellen dat men hem nogal wat weg had doen afleggen. Door zijn optreden in dienst van partikulieren was de belleman ook in de gelegenheid voor rekening van de stad toezicht uit te oefenen op de openbare verkopen; als bewijs hiervan zijn eed.

Buiten de publicaties voor de raad was de belleman verplicht zich ten dienste te stellen van *yeder dyent my aensoecken sal, presteren gelycken dienst naer voorgaende permissie van mynen Oversten op den loon ofte salaris van outs geplogen. Tot dyen van myne exploitien, voort gemyn best, altoos houden pertinente notitie, als oock van alle verwoopingen oft venditien, soo volontaire als andere, waer over ick als Uyt-roeper ofte Belleman sal versoght ende sy metten brandenden keerse ofte stock-slagh selven vercooght werden.* Als het erom ging de belastingontduiking tegen te gaan, waren de heren van de Raad nog zo achterlijk niet!

BESLUIT

Naarmate het aantal personen in stadsdienst aangroeide, ontwikkelde zich geleidelijk een gewoonterecht, dat hun onderlinge betrekkingen regelde. Wat hun rechten en plichten aangaat, deze waren voldoende omschreven in de ambtseed, die bij de indiensttreding afgelegd werd. In de XVe eeuw, toen het kodificeren van de *costuymen* van de ambachten doorgevoerd werd, was ook het ogenblik daar om de mannen van de streep van een reglement te voorzien. Inspiratie werd gezocht in de structuur van de gemeenteraad en van de lakengilde, enerzijds, en in de rollen van de ambachten anderzijds. Vandaar de verdeling van het stadspersoneel

⁶²⁾ S. A. L., n° 5255, fol. 97.

in twee groepen: de geestesarbeiders en de ambachtslieden, die ieder aan hun hoofd een eigen meier hadden. Zoals in alle ambachten moest de nieuwelings aan zijn voorgangers een maaltijd aanbieden. Het reglement omschreef nauwkeurig de verplichtingen van de konfraters ingeval van huwelijk, overlijdens, jaarlijkse feestmaaltijd.

Heel eigenaardig wordt nergens gewag gemaakt van een beschermheilige van de korporatie. De jaarlijkse maaltijd op Verloren Maandag werd door geen godsdienstige plechtigheid voorafgegaan, zoals dat bij alle andere ambachten het geval was. Wel moesten de mannen van de streep, zoals al de vrije meesters, deelnemen aan de processies. Als bijzondere opdracht hadden zij het dragen van het baldakijn boven het Allerheiligste.

Aan het oprichten van een kas voor onderlinge bijstand kon niet gedacht worden, gezien het te beperkt aantal konfraters. Op de gemeenteraad rustte de plicht de door het noodlot bijzonder getroffen ambtenaren, of desgevallend hun naastbestaanden, de vereiste bijstand te verlenen.

Ten slotte dient nog gewezen op het feit dat de mannen van de streep één van de weinige ambachten vormden, waarvan de leden geen afgevaardigde mochten aanduiden, die hen rechtstreeks of onrechtstreeks in het gemeentebestuur vertegenwoordigde⁶³⁾.

A. MEULEMANS.

⁶³⁾ Sommige ambachten hadden geen leden genoeg om in een natie opgenomen te kunnen worden. In de kronijk van Willem Leunckens vond men volgende passus:

Die glasmaeckers en syn in gheen ambacht, maer maecken een congregatie particulier, sy en comen niet te keus, als oock niet die Laccke maeckers, nochte oock niet die stoffe wevers, etc. welke onder die H.H. van die Drapperije, etc. — Aldus de toestand in de XVIIIe eeuw.

In 1581 kwam men tot de vaststelling dat de maalders geen regelmatige verkiezing konden houden *midts de cleyne getale ende dat eenige vanden selven Ambachte syn schutters ende oock eenighe molenslaghers ende coninxpachters*; men zag zich dan ook verplicht van de algemene regel af te wijken en te besluiten dat de schutters als deken mochten aangeduid worden.

Kronijk Leunckens (S. A. L., n° 52).

S. A. L., n° 4651, fol. 26 v° - 28 (Maaldersambacht).